

‘Just ask them!’ said the oral historian

Over vanzelfsprekendheden in kwalitatief sociaalwetenschappelijk onderzoek

Stef Scagliola*

Het is de weerklank van deze oproep – *Vraag het ze gewoon!* – uit de mond van historicus en archivaris Rob Perks, hoofd van The British Sound Archive in Londen, die mij als militair historicus en curator van het Interviewproject Nederlandse Veteranen motiveerde om wat sociaalwetenschappelijke onderzoekers vanzelfsprekend vinden ter discussie te stellen. Perks, die leiding geeft aan het groot-schalige project National Life Stories van The British Library, reageerde zo op de vraag of het bekend zijn van de identiteit van de geïnterviewden in zijn project niet problematisch was voor de diepte en informatierijkdom van de interviews en voor de omgang met de privacy van de respondenten door de raadplegers van het materiaal.

In zijn optiek wordt er te snel van uitgegaan dat mensen alleen anoniem hun verhaal willen doen en dat als ze wel hun identiteit aan het interview koppelen, ze belangrijke informatie zullen achterhouden. Ook weerspreekt hij de overtuiging dat bekendheid van de naam bij de beheerders van het materiaal de respondenten kwetsbaar maakt voor misbruik en schending van privacy. Het is natuurlijk de vraag in hoeverre een archivaris die in Groot-Brittannië als de hoeder van het *oral history*-erfgoed gezien kan worden, in staat is te beoordelen of bepaalde uitgangspunten van sociaalwetenschappelijk onderzoek die tot doel hebben mensen te beschermen en die gestoeld zijn op decennialange onderzoekservaring, zomaar aan de kant geschoven moeten worden.

Feit is dat de maatschappij snel verandert, dat door individualisering en mondigheid mensen veel sterker geneigd zijn zelf te willen beslissen over ‘wat goed voor hen is’, en dat ervaringen die voorheen geassocieerd werden met het private/persoonlijke domein door de medialisering van het persoonlijke steeds vaker in het publieke domein zijn terug te vinden. Moet de onderzoeker zonder meer in deze ontwikkelingen meegaan?

Nee, maar hij moet er wel kennis van nemen. Waar Perks voor pleit, zijn geen wildwesttoestanden met het vrijgeven van persoonlijke data aan Jan en alleman als de ‘argeloze verteller’ daar zijn fiat aan gegeven heeft. Hij pleit voor het combineren van ‘the best of both worlds’: de mogelijkheden voor gedifferentieerde toegang en bescherming van privacy die de archiefwetgeving in combinatie met ICT te bieden heeft, en het hele arsenaal aan zorgvuldig verzamelde kwalitatieve data dat veelal slechts eenmaal gebruikt wordt en na het publiceren van het onderzoeksresultaat – ongedigitaliseerd – in de kast verdwijnt.

* Stef Scagliola is militair historicus en verbonden aan het Kennis- en Onderzoekcentrum van het Veteraneninstituut in Doorn. E-mail: s.scagliola@veteraneninstituut.nl.

De voorwaarde voor deze combinatie is wel dat het langetermijnperspectief van archivering moet worden besproken met de respondent en moet worden geïntegreerd in het onderzoeksplan. De onderzoeker zou dus met het oog op een toekomstig raadpleger alle aan het onderzoek gerelateerde context moeten documenteren en op een toegankelijke manier ontsluiten. Ook zou hij bereid moeten zijn een deel van de aanvankelijk exclusieve relatie met zijn respondent op te geven. Anderen kunnen dan de wijze waarop hij of zij het materiaal geïnterpreteerd heeft, controleren en beoordelen.

De mogelijkheid tot een 'kijkje in de keuken van de data' is bij andere wetenschapsgebieden zo vanzelfsprekend, dat het eigenlijk vreemd is dat het ontbreken daarvan in de wereld van de kwalitatieve data nooit geproblematiseerd is. Wel is het zo dat de vergroting van de werklast vertaald zou moeten worden in wetenschappelijke en financiële credits. Dan motiveer je pas onderzoekers om de onderzoekscultuur te veranderen.

Gebruik van *oral history*-collecties en hergebruik van kwalitatieve data

Dat de werelden van de *oral history*-collecties en van de sociale wetenschappen elkaar nu ontmoeten, is niet vreemd. De twintigste eeuw heeft het mogelijk gemaakt om door technologie gesproken persoonlijke ervaringen van groepen mensen met weinig status of macht vast te leggen. Aanvankelijk in de naïeve veronderstelling dat het puur om de registratie van historische feitelijkheden ging. Gaandeweg werd mede door de beïnvloeding van geschiedwetenschap door de psychologie, antropologie en sociologie duidelijk dat gesproken getuigenissen zeer gelaagd zijn en een combinatie vormen van feit, verdichting en betekenisgeving. Het is juist deze rijkdom die het materiaal voor verschillende disciplines interessant maakt. De wendbaarheid en reproduceerbaarheid van digitale onderzoeksgegevens die kenmerkend zijn voor het begin van de 21ste eeuw, bieden daarom goede perspectieven voor disciplineoverstijgend gebruik van data.

Volgens Freund (2009) moet echter wel een verschil worden gemaakt tussen *oral history*-collecties met een brede opzet die beheerd worden in een archief of bibliotheek, de zogenoemde procesgegenereerde data, en onderzoeksgegenereerde data die verzameld zijn rond een specifieke onderzoeksvraag. Bij de eerste gaat het om collectievorming en wordt een thema zo breed mogelijk uitgewerkt, soms door meerdere interviewers, met de bedoeling de informatie beschikbaar te maken voor raadpleging. Bij de tweede is de beantwoording van de onderzoeksvraag de hoofddoelstelling en zijn de data het exclusieve domein van de onderzoeker.

Als het aankomt op betere benutting van het potentieel aan data voor sociale wetenschappers, dan zijn er dus eigenlijk verschillende agenda's:

1. het kennismaken van de aard en hoeveelheid *oral history*-/interviewcollecties in Nederland (op dit moment wordt dit geïnventariseerd, zie voor actuele ontwikkelingen www.verteldverleden.org, zie voor drie grote collecties: Stichting Mondelinge Geschiedenis Indonesië, Getuigenverhalen, Interviewproject Nederlandse Veteranen: www.dans.knaw.nl, en zie ook de collectie van het centrum voor vrouwengeschiedenis: www.aletta.nl);

2. het verzamelen, inventariseren en ontsluiten van belangwekkende interview-collecties gegenereerd door sociaalwetenschappelijk onderzoek in Nederland (dit zou een taak van KWALON kunnen zijn);
3. het opzetten van een beleid waarbij individuele onderzoekers gemotiveerd worden om hun eigen data digitaal te verzamelen, te contextualiseren volgens bepaalde richtlijnen, te deponeren bij een instantie die voor langetermijn-beheer zorgt, en onder bepaalde voorwaarden beschikbaar te stellen voor andere onderzoekers;
4. het stimuleren van onderwijs aan toekomstige sociale wetenschappers waarbij gebruik wordt gemaakt van bestaande interviews voor de fase van voor-onderzoek en voor het ontwerpen van een eigen onderzoeksplan.

Alleen bij punt 2 en 3 gaat het dan om secundaire analyse, bij gebruik van *oral history*-collecties, bij punt 1 gaat het gewoonweg om het invullen van de doelstelling. Bij punt 4 kan het zowel gaan om gebruik van brede interviewcollecties als om het opnieuw gebruiken van een set interviews verzameld door een onderzoeker rondom een specifieke vraag.

Good practices van hergebruik bij Britse collega's

Dat deze uitgangspunten een reële kans van slagen hebben, bewijst de onderzoekspraktijk in het Verenigd Koninkrijk. Daar heeft *Qualidata* zich in de afgelopen zeventien jaar met steun van de *British Science Foundation* ontwikkeld tot een instituut waar onderzoekers hun kwalitatieve data kunnen deponeren met de zekerheid dat deze met zorg worden beheerd en geschikt gemaakt voor hergebruik.

Deze ontwikkeling is in gang gezet nadat midden jaren tachtig aan een aantal auteurs van Britse klassiek sociaalwetenschappelijke studies was gevraagd hun data beschikbaar te stellen voor een nieuwe generatie onderzoekers. Het grote succes van dit project zorgde voor navolging, verbreiding van het concept en ondersteuning door de *British Science Foundation*. Een van de pronkstukken van *Qualidata* is de collectie *Mothers and Daughters 1945-1978*, waarbij een groot aantal interviews is gehouden met opeenvolgende generaties vrouwen over hun ervaringen en inzichten met betrekking tot gezondheid en medische zorg. Raadplegers van de data krijgen ook informatie over hoe het project is opgezet en welke andere onderzoekers er gebruik van gemaakt hebben.

Een ander Brits voorbeeld van hoe het delen van data door verschillende onderzoekers samen kan gaan met zorgvuldig overleg en omgang met respondenten is de studie 'Making the long view; perspectives on context from a qualitative longitudinal (QL) study', door Henderson, Holland en Thomson (2006).

Bij het opzetten van een kwalitatieve, longitudinale studie waarbij een aantal jongeren gevolgd werd tijdens de geleidelijke overgang naar volwassenheid, was men aanvankelijk van oordeel dat de biografische interviews te gevoelig en persoonlijk van aard waren om te archiveren. Maar gaandeweg leverden de gegevens niet alleen veel inzichten in de onderzochte groep op, maar ook in de veranderingen

van het onderzoeksparadigma en het belang van de macrocontext waarin de respondenten opgroeiden, voor een goede interpretatie van de biografische interviews. Zij vonden het niet verantwoord om zoveel rijk onderzoeksmateriaal voor zo'n beperkt groep onderzoekers te behouden. Zij kozen er daarom voor om uit het totale cohort van geïnterviewden tien deelnemers te selecteren die bereid waren het hele proces te doorlopen en deel uit te maken van een soort digitale showcase waarbij zij inzicht kregen in hun eigen data. Tegelijkertijd werd er een soort netwerk van onderzoekers met belangstelling voor de data opgezet, die in overleg met elkaar en vanuit verschillende vraagstellingen met de data aan de slag gingen.

Een laatste voorbeeld waarbij de respondenten achteraf hun 'auteurschap' opeisten, komt van de Amerikaanse studie van Etter-Lewis en Foster, *Unrelated kin: Race and gender in women's personal narratives*, uit 1996. Na de publicatie van hun boek nam een aantal vrouwen contact met hen op om te verzoeken hun namen openbaar te maken. Het was tenslotte 'hun' verhaal en zij meenden recht te hebben op een vorm van auteurschap. Deze verschuiving zou tevens samen kunnen vallen met de publieke erkenning van slachtofferschap als een fenomeen dat aandacht en ondersteuning verdient.

Deze voorbeelden tonen aan dat het doorbreken van de conservatieve onderzoekspraktijk mogelijk is door de respondenten zeggenschap te geven over de mogelijkheden voor hergebruik en auteurschap, door het bedenken van oplossingen voor de standaardisering van contextinformatie en voor het waarborgen van privacy voor respondenten. *You just have to ask them ...*

Literatuur

- Etter-Lewis, G. & Foster, M. (1996). *Unrelated kin: Race and gender in women's personal narratives*. London: Routledge.
- Freund, A. (2009). Oral history as process-generated data. *Historical Social Research*, 34(1), 22-48.
- Henderson, S., Holland, J. & Thomson, R. (2006). Making the long view; Perspectives on context from a qualitative longitudinal (QL) study. *Methodological Innovations Online*, 1(2).
- Janovicek, N. (2006). Oral history and ethical practices: Towards effective policies and procedures. *Journal of Academic Ethics*, 4, 157-174.
- Ni Laoire, C. (2007). To name or not to name: Reflections on the use of anonymity in an oral archive of migrant life narratives. *Social and Cultural Geography*, 1(3).
- Perks, R. & Thomson, A. (Eds.) (2007). *The oral history reader*. London: Routledge.
- Scagliola, S. (2007). Het belang van de verhalen van Mars voor de kennis van Clio; over de plaats van oral history in het (post) militaire bedrijf. In J. Evers (red.), *Kwalitatief interviewen, kunst en kunde* (pp. 185-199). Den Haag: Uitgeverij Lemma.

Qualidata

www.esds.ac.uk/qualidata/about/introduction.asp
<http://getuigenverhalen.nl/>

Stef Scagliola

<http://interview.veteraneninstituut.nl>

Stichting Mondelinge Geschiedenis

www.kitlv.nl/interview

www.aletta.nu/aletta/nl/collecties/Interviewarchief

www.verteldverleden.org